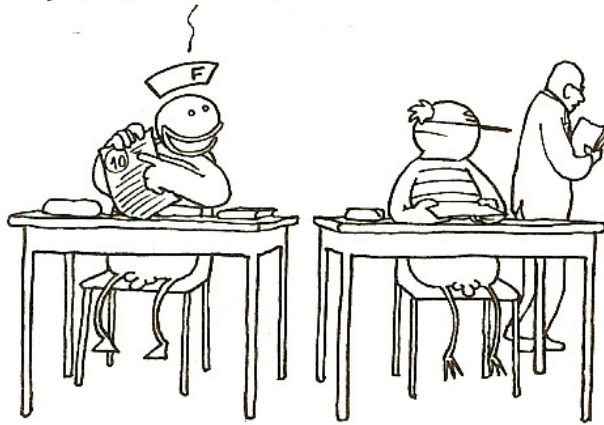

FOKKE & SUKKE
HEBBEN EEN NIEUWE ONDERWIJSMETHODE ONTDEKT

ZÓ HEE!!

**DAT "LEREN"
DAT WERKT
ECHT GOED!!!**

www.foksuk.nl

Praktijkgericht onderzoek: Zó hee, dat nieuwe leren werkt echt goed!

Paula Hertogh

Studentnummer 3299600

Juni 2010

Begeleider: Esther Bos

Voorwoord

In het voorjaar van 2009 spreek ik op een zonnig terras voor het eerst met Floor den Uyl¹ over haar afstudeerproject *Kerken kijken Utrecht: leerling als gids*. Ik sta zelf net voor een nieuw seizoen met *Kerken kijken Utrecht*.² Ieder jaar zijn gedurende de zomermaanden in de binnenstad van Utrecht de kerken geopend. In deze kerken zijn vrijwilligers aanwezig om belangstellenden rond te leiden. Zelf gids ik in de Catharinakathedraal, en dat is de reden dat Floor mij benaderd.

Zij wil in het leerjaar 2009 – 2010 voor leerlingen van het derde leerjaar havo en atheneum een lessenserie ontwikkelen. De leerlingen maken hierin kennis met de christelijke cultuur en een belangrijke uiting daarvan: de kathedraal. Uiteindelijk moeten ze in een groep een rondleiding in de kerk geven. Floor vraagt mij deze rondleiding te begeleiden.

Het was voor mij ideaal: ik kon een hobby combineren met mijn opleiding Kunstgeschiedenis, educatie en communicatie door mijn medewerking aan het project te laten samenvallen met een stage op UniC³. Hierdoor heb ik meer inzicht gekregen in het fenomeen 'het nieuwe leren', het onderwerp van dit praktijkgerichte onderzoek.

Ik wil graag Floor den Uyl bedanken, die me geholpen heeft mijn weg te vinden op UniC én in deze vorm van onderwijs. Samen met de docenten en kerkgidsen hebben we een mooi project neergezet. Ik hoop van harte dat dit project niet alleen op UniC, maar ook op andere scholen nog meerdere malen uitgevoerd zal worden.

Paula Hertogh

Juni 2010

¹ Floor den Uyl is kunstdocent bij UniC in Utrecht. Dit project is haar afstudeeropdracht voor de masterstudie Kunsteducatie aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten.

² Voor meer informatie over *Kerken kijken Utrecht* zie: <http://www.kerkenkijken.nl/>

³ UniC in Utrecht is een zgn. vernieuwingschool, volgens eigen zeggen een 'eigenzinnige school voor havo en vwo'. Raadpleeg voor meer informatie hun website: <http://www.unic-utrecht.nl/>.

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Inleiding	4
Begrippen, definities en probleemstelling	5
Kerken kijken Utrecht: de leerling als gids	7
- Het project	7
- Het onderzoek	7
- Resultaten	8
- Verbeterpunten	11
Conclusies	12
Literatuurlijst	13

Bijlage 1: Project Kerken kijken Utrecht: leerling als gids

Bijlage 2: Lesboek leerlingen

Bijlage 3: Hand-out docenten

Bijlage 4: Evaluatie – resultaten en formulieren

Inleiding

Zó hee, dat nieuwe leren werkt echt goed!

Maar is dat wel zo? Wat is de meerwaarde van het nieuwe leren?

Het nieuwe leren is een antwoord op problemen in het traditionele onderwijs: weinig motivatie bij de leerlingen, spijbelen met als uiterste gevolg het vervroegd van schoolgaan. Door leerlingen meer actief bij het leren te betrekken en ze zelf verantwoordelijk te maken voor hun kennisopbouw, zouden leerlingen gemotiveerder raken en kunnen genoemde problemen in het huidige onderwijs aangepakt worden, is één van de ideeën van het nieuwe leren.

Het is een actueel en veel besproken onderwerp in de onderwijswereld. Er verschijnen regelmatig artikelen in de vakbladen. Vaak geschreven door enthousiaste docenten, met voorbeelden van projecten die geslaagd zijn te noemen. Het lesmateriaal, de opdracht en het project, het ziet er prachtig uit en de leerlingen lijken enthousiast. Maar wat is het uiteindelijke resultaat? Zijn leerlingen gemotiveerder? Begrijpen ze het beter? Vindt er daadwerkelijk kennisoverdracht plaats? Een antwoord op deze vragen kom je in de vakbladen niet of nauwelijks tegen. Reden om hiernaar op zoek te gaan.

Voordat ingegaan kan worden op deze vragen zal scherp gesteld moeten worden wat dit nieuwe leren precies inhoudt. In het eerste hoofdstuk worden de verschillende begrippen uitgelegd en wordt gedefinieerd wat bij dit onderzoek wordt verstaan onder *authentiek leren*. Ook wordt de probleemstelling omschreven.

In het tweede hoofdstuk wordt het praktisch onderzoek en de daarop volgende evaluatie door de leerlingen beschreven. De resultaten worden besproken en ook de verbeterpunten zijn geanalyseerd. Het derde hoofdstuk sluit af met de conclusies.

Begrippen, definities en probleemstelling

Het nieuwe leren doet veel stof opwaaien in het onderwijs. Maar hoe nieuw zijn die ideeën eigenlijk? Vrijwel alles waar dit onderwijs mee komt, is al eens bedacht. Dat meer uit de ervaring van kinderen gedacht moet worden werd al genoemd door Rousseau. Dat vaardigheden getraind kunnen worden door het oplossen van problemen wordt in de jaren zestig beweerd en ook het zelfstandig leren blijkt niet nieuw. Zelfs de ideeën over samen leren zijn al eerder geopperd.⁴ Misschien is het ook niet de juiste vraag en is het beter te vragen naar de kwaliteit van dit concept.⁵

Laten we een stap terug doen: wat verstaan we op dit moment onder het nieuwe leren? Volman spreekt van een paraplubegrip: 'het [...] verwijst naar stukjes theorie, naar analyses van wat er mis is met het bestaande onderwijs, en naar alternatieve onderwijspraktijken. In verband met het nieuwe leren worden allerlei termen gebruikt: zelfstandig leren, zinvol leren, geïnspireerd leren, zelfverantwoordelijk leren, levensecht leren, coöperatief leren, natuurlijk leren [...] enz.'⁶ Het begrip als zodanig lijkt dus (te) veelomvattend. Daarom ordent Volman de onderliggende begrippen in twee grote clusters: actief leren en authentiek leren. Leerlingen werken actiever aan het opbouwen van hun kennis en zijn meer betrokken. Daarbij is het onderwijs meer aangesloten bij de wensen en behoeften van de leerlingen en worden hiertoe levensechte leeromgevingen gecreëerd.⁷

Zowel actief als authentiek leren zijn terug te vinden in het onderwijsproject *Kerken kijken Utrecht: de leerling als gids*: leerlingen worden actief betrokken bij het opbouwen van hun kennis, ze doen in groepjes onderzoek. De levensechte omgeving is in dit geval de Catharinakathedraal, waar ze aan het eind van het project hun kwaliteiten als gids moeten laten zien.

Er is veel onderzoek gedaan naar de uitvoering van deze leerprojecten. Opgedane ervaringen worden uitgebreid besproken.⁸ Er lijkt minder onderzoek te zijn gedaan naar de resultaten van dit onderwijs. Zelf heb ik een Nederlands⁹ en een Amerikaans onderzoek¹⁰ gevonden. Masterstudente Dirma Verkuil constateert dat: '[er] in de literatuur overeenstemming lijkt te zijn over het feit dat het aanbieden van onderwijs in een authentieke context een positieve invloed heeft op de motivatie van

⁴ Jo Nelissen 'Het nieuwe leren is niet nieuw ... en gaat niet over leren' *JSW*, 91 (2006) nr. 10 (oktober) pp. 12-15

⁵ Idem 3.

⁶ Monique Volman 'Het 'nieuwe leren': oplossing of nieuw probleem?' *Pedagogiek. Wetenschappelijk forum voor opvoeding, onderwijs en vorming*, 26 (2006) nr. 1 pp. 14-25

⁷ Idem 5.

⁸ Bijvoorbeeld: Karel Stokking e.a., *Authentiek onderwijs: verkenningen, ervaringen en perspectieven. Opbrengsten van vijf jaar Kortlopend Onderwijsonderzoek (1998 – 2002)*, Antwerpen/Apeldoorn 2003

⁹ Dirma Verkuil (masterscriptie) *De invloed van een authentieke context in gesitueerd leren* Utrecht 2009 < <http://igitur-archive.library.uu.nl/student-theses/2009-1006-200208/Masterthesis%20Verkuil,%20D-3038483.pdf> > (23 juni 2010)

¹⁰ Chr. C. Hendricks 'Teaching Causal Reasoning Through Cognitive Apprenticeship: What are results from situated learning?' *The Journal of Educational Research* 94 (2001) nr. 5 pp. 302 - 311

leerlingen. Er is nog geen eenduidigheid in onderzoeksresultaten te herkennen als het gaat om de resultaten van leerlingen. Dit laatste wordt bemoeilijkt omdat er veel verschillende resultaatgebieden aan te wijzen zijn (samenwerking, inzicht, cognitieve resultaten en transfer).¹¹ Opmerkelijk vind ik dat in het door haar uitgevoerde praktijkonderzoek de uiteindelijke toetsresultaten van de leerlingen die gewerkt hebben in de authentieke context nauwelijks beter zijn dan die van de leerlingen in de traditionele context. In het Amerikaans onderzoek vond ik dezelfde resultaten: verhoogde (intrinsieke) motivatie, meer begrip van de opdracht, meer inzicht, maar nauwelijks betere cognitieve resultaten. In dit onderzoek werd ook gekeken naar *transfer*, de toepassing van de kennis in andere situaties. Hier bleek het verschil tussen beide groepen leerlingen nihil.

In dit onderzoek wordt gekeken naar de leeropbrengsten van het project *Kerken kijken Utrecht: leerling als gids*. Hierbij wordt gelet op meerdere soorten opbrengsten: intrinsieke motivatie van de leerling, de begripsvorming rond de opdracht en de uiteindelijke resultaten, i.c. het al dan niet goed volbrengen van de rondleiding in de kerk. De daadwerkelijke transfer wordt gemeten in een vervolgonderzoek.

¹¹ Zie noot 8

Kerken kijken Utrecht: leerling als gids

Het project

Dit onderzoek maakt deel uit van het project *Kerken kijken Utrecht: leerling als gids*¹² een project dat in februari 2010 is opgestart door Floor den Uyl, kunstdocent aan UniC in Utrecht. In acht weken worden de leerlingen uit de derde klassen havo/vwo door het volgen van verschillende workshops, activerende kunstlessen en excursies klaargestoomd voor hun rol als kerkgids.

Aanleiding voor dit project waren de rondleidingen die havo/vwo-4 leerlingen hebben gegeven in de St. Pieterskerk in Utrecht. Ook zij werden opgeleid als gids: als ondersteuning van het onderdeel Cultuur van de Kerk in het vak Kunst Algemeen. De leerlingen vonden het een spannende opdracht, waar ze hard en met veel plezier aan hebben gewerkt. Tijdens de voorbereidingen voor de opdracht bleken de leerlingen wel achtergrondkennis tekort te komen. Eén van de redenen voor het project voor het derde leerjaar was dan ook het verwerven van basiskennis, zodat de opdracht in het vierde leerjaar beter kan verlopen.

Het onderzoek

Het totale project is vooraf uitgebreid met Den Uyl besproken. In mijn eerste stage heb ik de lessenserie *Cultuur van de kerk* in havo/vwo 4 begeleid. Ik heb enkele lesgedeeltes gegeven en de uiteindelijke rondleiding van een aantal leerlingen beoordeeld.

Met de gestelde leerdoelen en wetend van de hiaten in de kennis van de leerlingen heb ik in overleg met Den Uyl een lesboek¹³ voor de leerlingen van het derde leerjaar gemaakt, dat ze aan het begin van de serie hebben gekregen. Het doel was leerlingen bekend te maken met de (bouw)geschiedenis van de kathedraal en de liturgie en bijbehorende voorwerpen uit het katholieke geloof. Daarnaast kreeg elke groep nog een zelf te kiezen opdracht die dieper inging op één kerkonderdeel.¹⁴

De leerlingen maakten in een introductieles uitgebreid kennis met de cultuur van de kerk. In diverse activerende werkvormen werd hen het onderwerp en later de opdracht uitgelegd. De lessen

¹² Zie bijlage 1

¹³ Zie bijlage 2

¹⁴ De leerlingen moesten naast deze kennisopdrachten ook een praktische opdracht uitvoeren: het maken van een glas-in-lood raam, een reliekhouders of een theateropdracht over de zeven hoofdzonden. Deze opdracht valt buiten mijn onderzoek.

vonden steeds plaats op UniC, werden gevolgd door ca. 85 leerlingen en begeleid door drie docenten.¹⁵

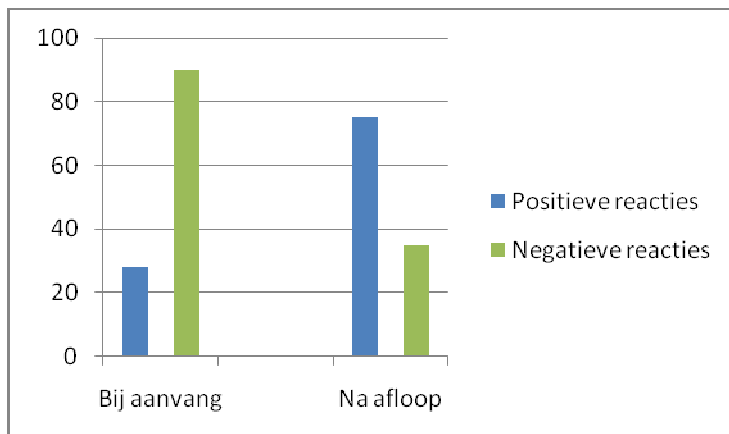
Op 5 maart j.l. hebben de leerlingen de kerk en het Museum Catharijneconvent bezocht. In de kathedraal kregen zij een rondleiding, zodat ze kennis konden maken met het gebouw en de gebruiken in en rond de kerk. Zij mochten zelf vragen stellen aan de kerkgidsen. In het museum onderzochten ze de middeleeuwse leefwereld in Utrecht en de christelijke kerkcultuur in het algemeen. Op 9 april hebben de leerlingen zelf in groepjes van 4-5 leerlingen een rondleiding verzorgd voor de kerkgidsen, ouders en toeristen. De kerkgidsen kregen vooraf een hand-out¹⁶, waarin ze konden lezen welke vaardigheden en kennis van de gidsen-in-spé verwacht mochten worden. Ook deze hand-out is door mij gemaakt.

74 Leerlingen hebben na afloop van het project een evaluatieformulier¹⁷ ingevuld.

Resultaten¹⁸

Vraag 1 A: Geef in drie woorden aan wat je **bij de start** van het project vond

Vraag 1 B: Geef in drie woorden aan wat je **aan het einde** van het project vond

Gemeten reacties bij aanvang en na afloop

De eerste vraag meet hoeveel animo er was vóór aanvang van het project. De leerlingen mochten drie trefwoorden noemen. Er werden negentig negatieve en achtentwintig positieve reacties gegeven. Ook de reactie na afloop van het project wordt gemeten. Hierop komen 75 positieve en 35 negatieve reacties.

¹⁵ Het lesmateriaal is door Den Uyl samengevoegd tot één geheel. De bedoeling is dat meerdere scholen aan dit project meedoen, zodat de leerlingen aan elkaar rondleidingen kunnen geven. Het lesmateriaal is op aanvraag verkrijgbaar.

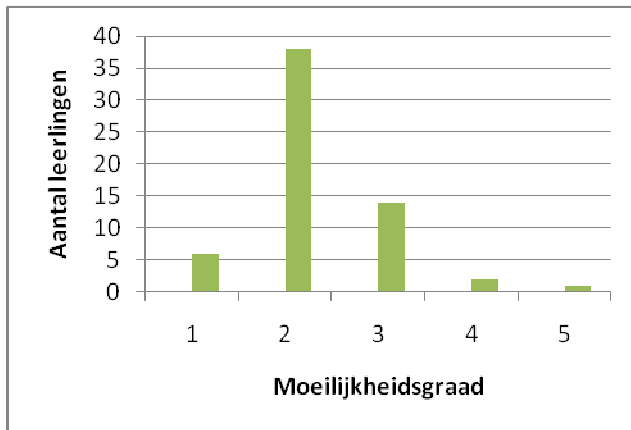
¹⁶ Zie bijlage 3

¹⁷ Dit formulier is gemaakt door Den Uyl om haar project te evalueren.

¹⁸ Zie bijlage 4 voor de verwerking van de antwoorden en enkele voorbeelden van ingevulde formulieren

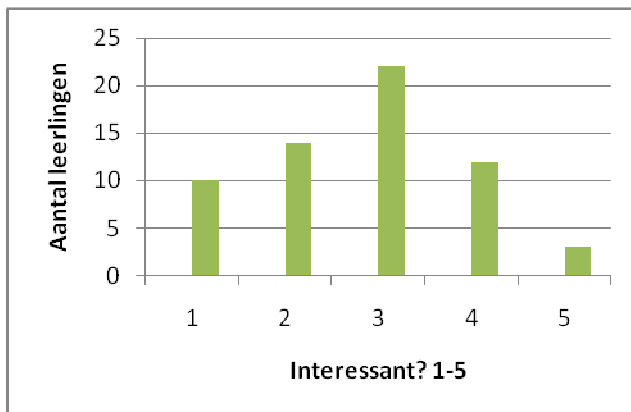
Vraag 2: Wat vond je van het project in zijn geheel:

- **Moeilijkheidsgraad** (1 = makkelijk, 5 = heel moeilijk):

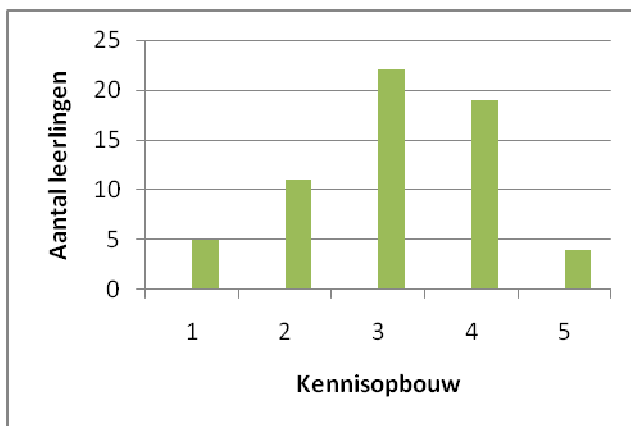
Slechts één leerling vond het heel moeilijk, 38 leerlingen vonden het goed te doen.

- **Interessant** (1= oninteressant, 5 = interessant):

De meeste leerlingen (22) vonden het project gemiddeld interessant. Toch nog tien leerlingen vonden het project oninteressant, drie leerlingen vonden het interessant.

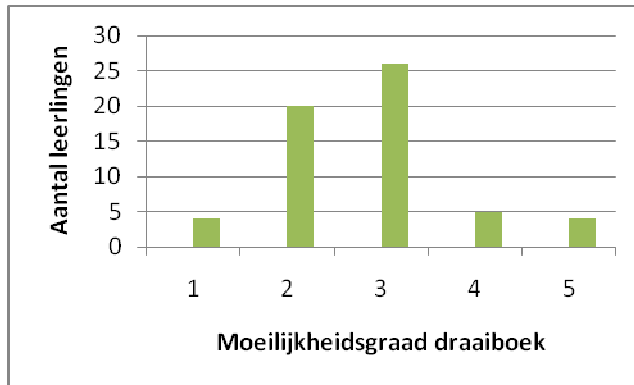
- **Kennisopbouw** (1 = niks geleerd, 5 = veel geleerd):

Vijf leerlingen zeggen niks geleerd te hebben, 52 leerlingen hebben kennis opgedaan en vier leerlingen zeggen veel geleerd te hebben.

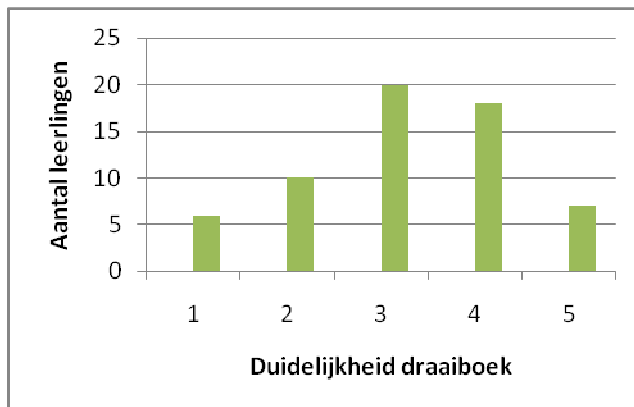
Vraag 3: het artistieke product: deze vraag is buiten beschouwing gelaten (zie voetnoot 12)

Vraag 4 : Moeilijkheidsgraad **opdrachten draaiboek** (1= makkelijk, 5 = te moeilijk)

Zes leerlingen vonden het makkelijk, 26 leerlingen vonden het moeilijk en vier leerlingen vonden het té moeilijk.

Duidelijkheid van het draaiboek (1= onduidelijk, 5 = duidelijk)

Zeven leerlingen vonden het draaiboek duidelijk, zes leerlingen juist niet. De meeste leerlingen konden wel met het draaiboek uit de voeten (10-20-18).

Daarna kregen de leerling nog vijf open vragen over de rondleidingen in de kathedraal:

1. Je eigen voorbereiding en rondleiding:

De antwoorden variëren van 'heel erg goed, beter dan verwacht (45 leerlingen!) tot 'veel werk'. De meeste leerlingen zeggen dat het goed ging.

2. De rondleiding met je groep: de samenwerking

Ook hierop wordt overwegend meestal positief geantwoord: 'het ging goed, we wisten alles nog', 'gezellig groepje', 'alles was verdeeld'. Wel wordt gezegd over één groepje: 'chaotisch groepje, daarom niet zo goed te noemen (twee leerlingen).

3. Wat had je graag anders gehad en/of miste je in het project?

Hierop zeggen 17 leerlingen meer voorbereidingstijd gehad te willen hebben. Zes leerlingen noemen een betere voorbereiding, omdat het onduidelijk was wat er van ze verwacht werd. Ook willen leerlingen meer informatie over de kerk (9).

4. Wat vond je het leukst om te doen?

Hier wordt door 26 leerlingen het artistieke product genoemd, 27 leerlingen noemen de rondleiding.

5. Eventuele opmerkingen over het project:

Eén leerling zegt : 'saai, stom oninteressant, niks geleerd'. Er zijn echter overwegend positieve reacties: 'Het was interessant, leuke ervaring', 'leuk om aan de mensen te laten zien wat ik allemaal wist' en: 'dit is weer eens iets anders dan we normaal doen. Dat is leuk :)!'

Verbeterpunten

De uitvoering van dit project stond vast en lag in handen van Den Uyl. Dit had onder andere tot gevolg dat er niet gewerkt is met een controlegroep. Alle leerlingen deden mee aan hetzelfde project, er is dus geen variabele 'authentieke context'. Vergelijkingscijfers ontbreken hierdoor.

Een andere minpunt is dat de starthouding van de leerlingen (vraag 1) werd gemeten na áfloop van de serie. Dit kan een vertekend beeld geven. Beter zou zijn geweest ook vooraf een vragenlijst te laten invullen.

Een aantal leerlingen vonden het draaiboek moeilijk en niet altijd even duidelijk. In overleg met Den Uyl wordt dit voor een volgende uitvoering aangepast. Begeleiders en docenten in de kerk gaven aan de hand-out een paar dagen eerder te willen ontvangen, zodat zij zich beter kunnen voorbereiden.

De eigenlijke kennisoverdracht is nu nog niet gemeten. In het komende leerjaar doen de leerlingen die het vak Kunst Algemeen volgen mee aan de rondleiding in de St. Pieterskerk. Hierin moeten ze hun opgedane basiskennis gebruiken. In het komende halfjaar kan hiernaar onderzoek gedaan worden. In overleg met Den Uyl kan vooraf door de leerlingen een vragenlijst ingevuld worden om de nog aanwezige kennis te toetsen. De lessen kunnen weer door mij gevolgd worden.

Conclusies

De reacties na afloop van het project zijn blijkens de evaluatie overwegend positief. Te zien aan het plezier waarmee de leerlingen hun rondleidingen geven zijn ze zeker gemotiveerd. Dit plezier mag niet onderschat worden: '[...] plezier [wordt] juist sterker en minder kortstondig door de geleverde inspanning, door het overwinnen van moeilijkheden en het uitbreiden van kennis en vaardigheden. Kortom, plezier hangt juist samen met geestelijke ontwikkeling en het moeilijker maken'.¹⁹

Intrinsieke motivatie is ook om een andere reden belangrijk. Eén van de problemen van het huidige onderwijs is de uitval en het spijbelen van leerlingen. Wanneer de intrinsieke motivatie toeneemt, kan men redelijkerwijs verwachten dat deze twee factoren zullen afnemen. Authentiek leren lijkt dus een oplossing voor één van de problemen in het traditionele onderwijs.

De meeste leerlingen vinden de opdracht niet te moeilijk. Zij denken de opdracht goed te begrijpen. Tijdens hun gidswerk in de kerk blijkt dit inderdaad zo te zijn. De begeleiders waren blij verrast over hun kennis. De leerlingen halen goede resultaten²⁰, vertellen veel over de kerk en de geschiedenis. Slechts vijf leerlingen zeggen dan ook maar dit ze niets geleerd hebben. Of er echt sprake is van kennisoverdracht is in dit project niet gemeten (zie verbeterpunten).

Dit onderzoek toont aan dat de meerderheid van de leerlingen plezier beleven aan deze manier van leren, hun opdracht begrijpen en op korte termijn goed scoren. Het verhogen van de intrinsieke motivatie is op zich al voldoende reden om met deze methode door te gaan. Het is een belangrijk winstpunt om meer leerlingen enthousiast op school te houden. Laten we hopen dat dit winstpunt ook een extra duwtje in de rug is voor meer traditioneel onderwijs dit project op te pakken!

¹⁹ Folkert Haanstra, *De Hollandse schoolkunst. Mogelijkheden en beperkingen van authentieke kunsteducatie* Utrecht 2001

²⁰ Ondanks herhaalde verzoeken heb ik de officiële cijferlijsten nooit gekregen. Wel is gezegd dat de resultaten allemaal voldoende – goed waren.

Literatuurlijst

Haanstra, F., *De Hollandse Schoolkunst. Mogelijkheden en beperkingen van authentieke kunsteducatie* Utrecht 2001

Hendricks, Ch. C., 'Teaching Causal Reasoning Through Cognitive Apprenticeship: What are results from situated learning?', *The Journal of Educational Research* 5 (mei/juni 2001) pp. 302 -311

Nelissen, J., 'Het nieuwe leren is niet nieuw ... en gaat niet over leren', *JSW* 10 (2006) pp. 12-15

Stokking, K., Harskamp, E., Houtveen, Th., *Authentiek onderwijs: verkenningen, ervaringen en perspectieven. Opbrengsten van vijf jaar Kortlopend Onderwijsonderzoek (1998 – 2002)*

Utrecht/Groningen 2003

Verkuil, D. (Masterthesis) *De invloed van een authentieke context in gesitueerd leren* Utrecht 2009

Volman, M. L. L., "Het nieuwe leren': oplossing of nieuw probleem?' *Pedagogiek, wetenschappelijk forum voor opvoeding, onderwijs en vorming*, 1 (2006), pp. 14-25